

Marko Bratković, mag. iur.
asistent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

DE EXPENSIS NON CURAT PRAETOR SUPREMUS?

UDK: 347.95 (497.5)

Pregledni znanstveni rad

Vrhovni je sud Republike Hrvatske 16. studenoga 2015. zauzeo pravno shvaćanje da pravomoćno rješenje o troškovima parničnog postupka nije rješenje protiv kojega bi bila dopuštena revizija. Zaključivši da su prema odredbi čl. 400., st. 1. Zakona o parničnom postupku revizibilna samo ona drugostupanjska rješenja koja predstavljaju pojedinačni akt o predmetu spora i kojima se dovršava postupak po tužbi, Vrhovni je sud ocijenio da rješenje o troškovima nema „karakter takvog pojedinačnog akta čijom se pravomoćnošću dovršava parnični postupak“. Teško se, međutim, oteći dojmu da obrazloženju u cjelini nedostaju uvjerljiviji argumenti. Opravdano je stoga pomisliti da se pravi uzrok zauzimanja pravnog shvaćanja krije u težnji da se Vrhovni sud barem djelomično rastereti revizijskih predmeta, za što iz perspektive ustavne uloge Vrhovnog suda nije odabrana prikladna metoda. Pravnim se shvaćanjima uopće, kao prežitku socijalističke pravne tradicije i izrazu autoritarnog sudskog diskursa, pripisuje neusklađenost s načelima trodiobe vlasti, neovisnosti sudaca i kontradiktornosti postupka.

Ključne riječi: revizija protiv rješenja, pravno shvaćanje, troškovi postupka.

1. UVOD*

1. Od 16. studenoga 2015. Vrhovni sud Republike Hrvatske ne odlučuje meritorno o revizijama podnesenima protiv drugostupanjskih rješenja o troškovima parničnog postupka. Vrhovni sud tog je dana na sjednici Građanskog odjela zauzeo pravno shvaćanje¹ da pravomoćno rješenje² o troškovima parničnog postupka nije rješenje protiv kojega bi bila dopuštena revizija. Riječ je zapravo o tumačenju odredbe čl. 400., st. 1. Zakona o parničnom postupku³ kojim je propisano da stranke mogu izjaviti reviziju i protiv rješenja drugostupanjskog suda kojim je postupak pravomoćno završen u

* Rad je izrađen u okviru znanstvenog projekta koji financira Hrvatska zaklada za znanost (br. 6988).

¹ Pravno shvaćanje zauzeto na četvrtoj sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske Su-IV-19/2015-15 od 16. studenoga 2015. dostupno na mrežnim stranicama Vrhovnog suda http://www.vsrh.hr/custompages/static/HRV/files/PravnaShvacanja/VSRH_GO_Su-IV-19-2015-15_2015-11-16a.pdf (posjećeno 30. rujna 2017.).

² Riječ je o pravomoćnom drugostupanjskom rješenju o troškovima parničnog postupka jer pravomoćno prvostupanjsko rješenje nije revizibilno ni prema općim pravilima o dopustivosti revizije. Revizijom se, naime, ne može preskakati zakonom utvrđen redosljed podnošenja pravnih lijekova. Tako Triva, S.; Dika, M., *Građansko parnično procesno pravo*, 2004., str. 720.

³ Zakon o parničnom postupku, *Službeni list SFRJ*, br. 4/77, 36/77, 36/80, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90, 26/91, 34/91, 35/91; *Narodne novine*, br. 53/91, 91/92, 112/99, 117/03, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14 (dalje u tekstu: ZPP).

sporovima u kojima bi revizija bila dopuštena protiv drugostupanjske presude. Vrhovni je sud zaključio da je tom odredbom određeno da je revizijom dopušteno pobijati samo ona rješenja drugostupanjskog suda koja predstavljaju *pojedinačni akt o predmetu spora* i kojima se *dovršava postupak po tužbi*.

2. Primijenivši taj zaključak na rješenje o troškovima postupka⁴, sud je našao da rješenje o troškovima parničnog postupka nije revizibilno jer nema „karakter takvog pojedinačnog akta čijom se pravomoćnošću dovršava parnični postupak“. Zašto rješenje o parničnim troškovima nema takav karakter, Vrhovni je sud pokušao obrazložiti navodima zakonskih odredaba o litispendenciji, objektivnoj kumulaciji tužbenih zahtjeva te preinaci tužbe smatrajući ih relevantnima za ocjenu pravne prirode rješenja o troškovima. Ipak, teško se oteti dojmu da obrazloženju nedostaju uvjerljivi argumenti.

3. U ovom radu iznesene su stoga najprije moguće dvojbe u interpretaciji odredbe čl. 400., st. 1. ZPP-a u vezi s dopustivošću revizije protiv rješenja uopće. Nakon toga slijedi osvrt na argumentaciju Vrhovnog suda iznesenu u pravnom shvaćanju o nerevizibilnosti rješenja o troškovima. Uzrocima koji su Vrhovni sud nagnali na zauzimanje toga pravnog shvaćanja te posljedicama koje ono ima na ostvarivanje jedinstvenosti u primjeni prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni posvećen je poseban dio rada, nakon kojeg slijedi kritička analiza instituta pravnih shvaćanja kao prežitka socijalističke pravne tradicije i izraza autoritarnog sudskog diskursa.

2. DOPUSTIVOST REVIZIJE PROTIV RJEŠENJA

4. Rješenje drugostupanjskog suda je revizibilno ako je njime (1) postupak pravomoćno završen (2) u sporu u kojem bi revizija protiv drugostupanjske presude bila dopuštena (čl. 400., st. 1. ZPP-a).⁵ Te dvije pretpostavke moraju biti ispunjene kumulativno. Mora, dakle, biti riječ o drugostupanjskom rješenju kojim je postupak pravomoćno završen i o sporu u kojem su ispunjene pretpostavke za podnošenje redovne ili izvanredne revizije protiv presude.⁶ Zbog ne osobito uspjele redakcije odredbe čl. 400., st. 1. ZPP-a te neusklađenosti s preostalim zakonskim odredbama, obje pretpostavke dopustivosti revizije protiv rješenja ostavljaju prostor određenim dvojabama. Razmotrimo neke od njih.

⁴ O zahtjevu za naknadu parničnih troškova sud odlučuje u presudi ili rješenju kojim se završava postupak pred tim sudom (čl. 164., st. 4. ZPP-a), s tim što se odluka o troškovima sadržana u presudi smatra rješenjem (čl. 129., st. 5. ZPP-a).

⁵ Pritom nije odlučno je li drugostupanjsko rješenje doneseno u povodu žalbe protiv odluke prvostupanjskog suda. Suđeno je, naime, da je pravni lijek protiv rješenja drugostupanjskog suda revizija neovisno o tome što je taj sud o tom pitanju prvi donio odluku (odluka Vrhovnog suda RH Gž 6/94 – Izbor odluka Vrhovnog suda RH (dalje u tekstu: IO) 1/1996-172). Dika, M., *Građansko parnično pravo. Pravni lijekovi*, 2010., str. 335; Grbin, I., *Žalba i revizija u: M. Kuzmić; J. Hercigonja (ur.), Novine u parničnom postupku*, 2003., str. 222.

⁶ Iznimno od toga pravila revizija je, i to redovna, uvijek dopuštena protiv (1) rješenja drugostupanjskog suda kojim se podnesena žalba odbacuje i protiv (2) rješenja kojim se potvrđuje rješenje prvostupanjskog suda o odbacivanju revizije (čl. 400., st. 2. ZPP-a). O tim rješenjima s uputnicama na sudsku praksu v. Dika, *ibid.*, str. 344 *sqq.*

2.1. REVIZIBILNOST SPORA U KOJEM JE RJEŠENJE DONESENO

5. Pretpostavka koja se odnosi na revizibilnost spora u kojem je rješenje doneseno naizgled nije problematična. Spor je revizibilan ako bi protiv presude donesene u tom sporu bila dopuštena revizija. Redovna je revizija dopuštena protiv drugostupanskih presuda koje udovoljavaju vrijednosnom⁷, kauzalnom⁸ ili proceduralnom kriteriju⁹ (čl. 382., st. 1. ZPP-a), a supsidijarno je dopuštena izvanredna revizija ako odluka o sporu ovisi o rješenju nekoga pravnog pitanja važnog za osiguranje jedinstvenosti u primjeni prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni (čl. 382., st. 2. ZPP-a). U parnicama zbog smetanja posjeda dopuštena je samo izvanredna revizija (čl. 443., st. 4. ZPP-a), a u sporovima male vrijednosti samo izvanredna reviziju koju je u izreci svoje odluke dopustio drugostupanski sud (čl. 467.a ZPP-a).¹⁰ Neovisno o tim kriterijima, u nekim je sporovima, primjerice bračnim (čl. 373., st. 1. ObZ-a), revizija *ex lege* isključena.

6. Iz tih se premisa lako može zaključiti da je rješenje kojim se postupak pravomoćno završava revizibilno ako je doneseno u sporu o prestanku radnog odnosa ili radi utvrđenja postojanja radnog odnosa, odnosno ako je doneseno u paternitetskim ili maternitetskim sporovima. Isto je tako revizibilno i rješenje (kojim se postupak pravomoćno završava) utemeljeno na činjeničnom stanju koje je po prvi put utvrđivao drugostupanski sud uzimajući u obzir činjenice i dokaze sadržane u spisu kao i rješenje doneseno nakon što je drugostupanski sud ponovno izveo određene dokaze. S druge strane, nije revizibilno rješenje kojim se pravomoćno završava bračni spor.¹¹

⁷ Stranke su ovlaštene podnijeti reviziju protiv drugostupanske presude ako vrijednost predmeta spora pobijanog dijela presude u redovnom parničnom postupku prelazi 200.000 kuna, a u postupcima pred trgovačkim sudovima 500.000 kuna (čl. 382., st. 1., t. 1. i čl. 497.a ZPP-a).

⁸ Stranke su ovlaštene podnijeti reviziju i protiv drugostupanske presude donesene u sporu o postojanju ugovora o radu, prestanku radnog odnosa ili radi utvrđenja postojanja radnog odnosa (čl. 382., st. 1., t. 2. ZPP-a) te u paternitetskim i maternitetskim sporovima (čl. 392. i čl. 399. Obiteljskog zakona, *Narodne novine*, br. 103/15 (dalje u tekstu: ObZ)).

O dvojbama u vezi s tim je li prema kauzalnom kriteriju uvijek dopuštena revizija i u antidiskriminacijskim i medijskim sporovima v. Jelušić, D., (Procesno)pravno shvaćanje Vrhovnog suda o (ne)dopuštenosti redovne revizije prema posebnim propisima, *Hrvatska pravna revija*, listopad 2015., str. 82-87; Bratković, M., Reforma revizije u parničnom postupku, *Hrvatska pravna revija*, veljača 2017., str. 80.

⁹ Proceduralnom kriteriju dopustivosti revizije (čl. 382., st. 1., t. 3. ZPP-a) udovoljavaju presude utemeljene na činjeničnom stanju koje je po prvi put utvrđivao drugostupanski sud uzimajući u obzir činjenice i dokaze sadržane u spisu (čl. 373.a ZPP-a) i presude donesene nakon što je drugostupanski sud ponovno izveo određene dokaze (čl. 373.b ZPP-a).

¹⁰ Usp. odluku Županijskog suda u Velikoj Gorici (GŽ 871/07 od 12. prosinca 2007.) kojom je taj sud dopustio reviziju samo protiv odluke o troškovima postupka. Odluka je i vremena kada je režim revizije po dopuštenu drugostupanskog suda bio opći revizijski režim.

¹¹ Sporno je odnosi li se isključenje revizije u bračnim sporovima i na u njima donesena meritorna rješenja, npr. na drugostupansko rješenje o troškovima postupka (pod uvjetom da se rješenje o troškovima smatra rješenjem kojim je postupak pravomoćno završen). I u bračnim sporovima odluka o troškovima postupka ima značenje samostalno odluke o incidentalnom imovinskopravnom meritornom pitanju. Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 342.

7. Određene dvojbe može, međutim, izazvati primjena vrijednosnog kriterija dopustivosti revizije protiv presude na dopustivost revizije protiv rješenja. Razumljivo je, primjerice, da je za revizibilnost rješenja kojim je potvrđeno rješenje prvostupanjskog suda o odbacivanju prijedloga za ponavljanje postupka¹² mjerodavna vrijednost predmeta spora iz postupka čije se ponavljanje traži. Isto je tako razumljivo da revizibilnost rješenja kojim je potvrđeno prvostupanjsko rješenje o obustavi postupka¹³ ovisi o vrijednosti predmeta spora u postupku koji je obustavljen. U tim se slučajevima kao pobijani dio uzima ukupna vrijednost predmeta spora iz postupka čije se ponavljanje traži, odnosno koji je obustavljen jer će se, ako revizija bude prihvaćena, ponoviti, odnosno nastaviti cijeli taj postupak.

8. Ponešto je drukčija situacija, međutim, s rješenjem kojim se npr. potvrđuje prvostupanjsko rješenje o odbacivanju žalbe.¹⁴ U tom je slučaju mjerodavna vrijednost predmeta spora dijela rješenja pobijanog odbačenom žalbom. I revizibilnost rješenja kojim je tužba djelomično odbačena trebalo bi prosuđivati s obzirom na vrijednost predmeta spora pobijanog dijela.¹⁵ Moglo bi se, dakle, zaključiti da je za ocjenu revizibilnosti procesnih rješenja prema vrijednosnom kriteriju mjerodavna vrijednost predmeta spora iz postupka koji će se voditi ako revizija protiv rješenja bude prihvaćena.

9. Što je pak s drugostupanjskim rješenjem o troškovima postupka (pod uvjetom da je i ono obuhvaćeno pojmom rješenja drugostupanjskog suda kojim je postupak pravomoćno završen)? Je li za ocjenu revizibilnosti toga rješenja mjerodavna visina pobijanog dijela rješenja ili pak vrijednost predmeta spora o glavnoj stvari? A što ako je rješenje o troškovima postupka, koje samo po sebi ne udovoljava vrijednosnom kriteriju dopustivosti revizije, doneseno u sporu koji je revizibilan prema kauzalnom kriteriju – je li tada to rješenje o troškovima postupka ipak revizibilno?¹⁶

10. Sva se ta pitanja mogu svesti na pitanje jesu li kriteriji revizibilnosti meritornih drugostupanjskih rješenja neovisni o kriterijima revizibilnosti odluke o glavnoj stvari. Iako pravilo iz čl. 400., st. 1. ZPP-a na to pitanje ne daje jasan odgovor, bilo bi smislenije na njega potvrdno odgovoriti. Meritorna drugostupanjska rješenja trebaju,

¹² Npr. odluka Vrhovnog suda RH Revr 355/08-2 od 15. srpnja 2008.

¹³ Npr. odluka Vrhovnog suda RH Rev-x 24/08 od 24. listopada 2008.

¹⁴ Valja napomenuti da protiv suglasnog rješenja prvostupanjskog i drugostupanjskog suda o odbacivanju žalbe revizija nije uvijek dopuštena prema čl. 400., st. 2. ZPP-a. Uvijek je dopuštena revizija protiv rješenja o odbacivanju žalbe koje je drugostupanjski sud po prvi put donio ispitujući dopuštenost podnesene žalbe (čl. 367. ZPP-a) jer je o njejoj dopuštenosti propustio odlučiti prvostupanjski sud (čl. 358. ZPP-a). Tako i Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 345, pozivajući se i na stariju sudsku praksu.

¹⁵ *Ibid.*, str. 344.

¹⁶ *Mutatis mutandis* ista se pitanja mogu postaviti i za druga meritorna rješenja, npr. manifestacijsko rješenje kojim se odlučuje o zahtjevu za polaganjem računa, podnošenjem pregleda imovine i obveza te davanjem podataka (čl. 186.b, čl. 325.a i čl. 400., st. 4. ZPP-a).

dakle, da bi protiv njih bila dopuštena revizija, samostalno udovoljavati kriterijima dopustivosti revizije, neovisno o revizibilnosti odluke o glavnoj stvari.¹⁷

11. Prije zauzimanja pravnog shvaćanja o nerevizibilnosti rješenja o troškovima iz 2015. godine Vrhovni je sud, međutim, u svojoj praksi iz 80-ih godina prošloga stoljeća kreirao neobičan spoj dvaju kriterija dopustivosti revizije protiv tog rješenja. Da bi revizija protiv rješenja o troškovima postupka bila dopuštena, trebale su kumulativno biti ispunjene dvije pretpostavke: (1) revizija je trebala biti dopustiva protiv odluke o glavnoj stvari te je (2) revizijom pobijani dio odluke o parničnom trošku trebao prelaziti zakonom propisani cenzus dopustivosti redovne revizije.¹⁸ Izbor tih pretpostavaka revizibilnosti rješenja o troškovima zapravo je nedosljedan.¹⁹ Prva od njih proizlazi iz gramatičkog tumačenja zakonske odredbe čl. 400., st. 1. ZPP-a, a druga iz njezina smislenijeg tumačenja. Nije li neobično da dva tumačenja iste odredbe zajedno čine pretpostavke revizibilnosti? Dok bi se kriteriji Vrhovnoga suda mogli eventualno opravdati u slučaju u kojemu bi vrijednost pobijanog dijela odluke o troškovima bila niža od zakonskog cenzusa za dopustivost revizije protiv presude, oni nemaju opravdanja u slučajevima u kojima je pobijani dio odluke o troškovima iznad tog cenzusa.²⁰

12. Problem revizibilnosti rješenja u parničnom postupku dodatno je usložen otkad u hrvatskome parničnom pravu uz redovnu supostoji i izvanredna revizija, a sadržaj odredbe čl. 400., st. 1. ZPP-a nije izmijenjen. Supsidijarno u odnosu na redovnu, od 2008. godine izvanredna je revizija, ako izrijekom nije isključena, dopustiva protiv svih presuda ako odluka u sporu ovisi o rješenju nekoga pravnog pitanja važnog za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni.

13. Ne čini se, međutim, opravdanim revizibilnost rješenja vezati uz dopustivost izvanredne revizije protiv (potencijalne) presude u tom postupku, kako bi to proizlazilo iz gramatičkog tumačenja odredbe čl. 400., st. 1. ZPP-a. Kako, uostalom, procijeniti bi li u sporu bila dopuštena izvanredna revizija protiv presude prije negoli ona bude donesena?²¹ Osim toga, važna pravna pitanja iz odluke o glavnoj stvari, ako ona uopće bude donesena, rijetko su podudarna s onima iz rješenja donesenima u tom postupku.²² Pravno bi se pitanje važno za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni moglo pritom postaviti i u slučajevima u kojima bi se drugostupanjskim rješenjem postupak završavao nemeritorno, npr. odbacivanjem

¹⁷ Tako o manifestacijskom rješenju i Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 343.

¹⁸ Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 341, s uputnicama na stariju praksu. V. i odluku Vrhovnog suda RH Rev 1133/95 od 24. svibnja 1995.

¹⁹ Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 342.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Utoliko je loše redigirana i odredba čl. 400., st. 2. ZPP-a prema kojoj je protiv nekih rješenja revizija uvijek dopuštena neovisno o tome je li riječ o sporu u kojemu bi bila dopuštena redovna ili *izvanredna* revizija.

²² Tako i Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 340.

tužbe.²³ Koje su pretpostavke dopustivosti tužbe može, primjerice, biti važno pravno pitanje, posebice ako se u vezi s njim razvije neujednačena sudska praksa.

14. Smislenije je stoga odredbu čl. 400., st. 1. ZPP-a shvatiti tako da je izvanredna revizija protiv rješenja (kojim se postupak pravomoćno završava) dopustiva ako odluka iz tog rješenja ovisi o razrješenju nekoga pravnog pitanja važnog za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni.²⁴ U prilog takvoj interpretaciji govorila bi i mogućnost podnošenja izvanredne revizije protiv rješenja donesenih u parnicama zbog smetanja posjeda (čl. 443., st. 4. ZPP-a) te protiv rješenja donesenih u postupcima osiguranja tražbina, ovršnim²⁵ i stečajnim²⁶ postupcima.

15. U sporovima male vrijednosti revizija protiv drugostupanjskog rješenja (kojim je postupak pravomoćno završen) bila bi dopuštena samo ako bi je u izreci toga rješenja dopustio drugostupanjski sud (čl. 467.a ZPP-a).

16. Vrhovni se sud, međutim, u pravnom shvaćanju o nerevizibilnosti rješenja o troškovima postupka svim tim pitanjima i dvojbama uopće nije bavio, nije se na njih ni osvrnuo. Nije to ni bilo nužno s obzirom na to da je ocijenio da rješenje o troškovima postupka nije rješenje kojim se postupak pravomoćno završava, što je druga pretpostavka dopustivosti revizije protiv rješenja.

2.2. RJEŠENJE DRUGOSTUPANJSKOG SUDA KOJIM JE POSTUPAK PRAVOMOĆNO ZAVRŠEN

17. Revizibilno, dakle, može biti samo drugostupanjsko rješenje kojim je postupak pravomoćno završen (u sporovima u kojima bi revizija bila dopuštena protiv drugostupanjske presude). Ali koji *postupak*? S obzirom na to da u parničnom postupku sud odlučuje o zahtjevu koji se tiče glavne stvari i sporednih traženja (čl. 325., st. 1. ZPP-a), je li riječ samo o postupku o glavnoj stvari ili pak o postupku o pojedinim zahtjevima koji se tiču ili glavne stvari ili sporednih traženja?²⁷ Ili možda o bilo kojem drugom incidentalnom postupku? Sumaran tekst odredbe čl. 400., st. 1. ZPP-a otvara široke interpretativne mogućnosti.

18. U hrvatskoj je sudskoj praksi od 80-ih godina prošloga stoljeća do 16. studenoga 2015. zauzimano stajalište da je u čl. 400., st. 1. ZPP-a riječ o postupcima o

²³ Drukčije Dika, *ibid.*

²⁴ Tako i Dika, *ibid.*

²⁵ Ovršni zakon, *Narodne novine*, br. 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17; čl. 12., st. 1.

²⁶ Stečajni zakon, *Narodne novine*, br. 71/15; čl. 19., st. 8.

²⁷ Logički ne bi bila prihvatljiva interpretacija prema kojoj bi u čl. 400., st. 1. ZPP-a bila riječ o drugostupanjskom rješenju kojim je postupak o glavnoj stvari i sporednim traženjima pravomoćno završen. To bi, naime, značilo da u slučaju kada bi naknadno trebalo odlučiti o naknadi troškova, *postupak* iz čl. 400., st. 1. ZPP-a ne bi završio rješenjem o glavnoj stvari nego tek rješenjem o troškovima pa bi revizija bila dopuštena protiv rješenja o troškovima, ali ne i protiv rješenja o glavnoj stvari. Tako Dika, M., Revizibilnost rješenja o troškovima postupka, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 32, br. 1-2, 1982., str. 211.

pojedinin zahtjevima koji se tiču glavne stvari ili sporednih traženja. Vidljivo je to iz sudskih odluka u kojima je značenje drugostupanjskog rješenja kojim je postupak pravomoćno završen pridavano ne samo rješenju kojim je, primjerice, ukinuta prvostupanjska presuda i odbačena tužba²⁸ ili rješenju kojim je potvrđeno prvostupanjsko rješenje o odbacivanju žalbe²⁹ nego i rješenju o troškovima postupka.³⁰ S druge strane, značenje drugostupanjskog rješenja kojim se postupak pravomoćno završava nije, primjerice³¹, pridano sljedećim rješenjima: rješenju kojim je određen prekid postupka³², rješenju kojim je potvrđeno prvostupanjsko rješenje o odbijanju prijedloga za povrat u prijašnje stanje³³ i rješenju kojim je odlučeno o prijedlogu za izuzeće suca.³⁴

19. Stajalište da se odredba čl. 400., st. 1. ZPP-a ne odnosi samo na postupke o glavnoj stvari zastupljeno je i u domaćoj doktrini. Protiv rješenja o troškovima postupka revizija je dopustiva jer se njime pravomoćno završava postupak o imovinskopравnom zahtjevu. Taj zahtjev, iako akcesoran, ima samostalnu procesnu sudbinu.³⁵ Upravo bi stoga dopustivost revizije protiv rješenja o troškovima postupka trebala ovisiti samo o vrijednosti predmeta spora pobijanog dijela tog rješenja, bez obzira na to bi li revizija bila dopuštena protiv odluke o glavnoj stvari. Izvanredna bi pak revizija protiv drugostupanjskog rješenja o naknadi troškova postupka trebala biti dopuštena u svim slučajevima u kojima bi ta odluka involvirala neko pitanje važno za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni.³⁶

20. U svom pravnom shvaćanju o nerevizibilnosti rješenja o troškovima iz 2015. godine Vrhovni je sud, međutim, ne ponudivši za to nikakvo posebno obrazloženje, apodiktički ustvrdio da se odredba čl. 400., st. 1. ZPP-a odnosi samo na ona rješenja drugostupanjskog suda „koja predstavljaju pojedinačni akt o predmetu spora i kojima se dovršava postupak po tužbi“. U nastavku se, i to ne osobito uvjerljivo, pozabavio samo ocjenom ima li rješenje o parničnim troškovima „karakter takvog pojedinačnog akta čijom se pravomoćnošću dovršava parnični postupak“.

²⁸ Npr. odluka Vrhovnog suda Hrvatske Rev 952/78, *Pregled sudske prakse* 15/256. V. *amplius* Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 336.

²⁹ Npr. odluka Vrhovnog suda Hrvatske II Rev 167/82, *Pregled sudske prakse* 23/275.

³⁰ Npr. odluka Vrhovnog suda RH Rev 1133/95 od 24. svibnja 1995.

³¹ V. *amplius* Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 317 *sq.*

³² Npr. odluka Vrhovnog suda Hrvatske Rev 279/78, *Pregled sudske prakse* 13/163.

³³ Npr. odluke Vrhovnog suda RH Rev 240/07 od 14. kolovoza 2007. i Rev 200/08 od 30. rujna 2008.

³⁴ Npr. odluka Vrhovnog suda Hrvatske Rev 1819/80, *Pregled sudske prakse* 26/141.

³⁵ Dika, *op. cit.* u bilj. 27, str. 210 *sq.*; Triva i Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 737; Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 342 *sq.*

³⁶ Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 342 *sq.*

3. PRAVNA PRIRODA RJEŠENJA O TROŠKOVIMA

21. Vrhovni je sud u obrazloženju pravnog shvaćanja o nerevizibilnosti rješenja o troškovima nemušto ispitivao pravnu prirodu rješenja o troškovima utvrdivši da „glede parničnih troškova spor niti počinje niti se dovršava. Samo u odnosu na predmet spora određen tužbom počinje teći parnica, ispituje se litispendencija, objektivna kumulacija tužbenog zahtjeva i objektivno preinačenje tužbenog zahtjeva i samo u odnosu na predmet spora se postupak dovršava pojedinačnim aktom, bilo presudom ili rješenjem.“ Budući da se rješenjem o troškovima ne prekida litispendencija niti se njime pravomoćno dovršava parnični postupak, ono nema „karakter takvog pojedinačnog akta čijom se pravomoćnošću dovršava parnični postupak“ pa stoga nije ni revizibilno.³⁷

22. Obrazloženje pravnog shvaćanja Vrhovnog suda počiva, čini se, na dvjema tezama. Prva je da su revizibilna samo rješenja kojima se pravomoćno završava parnični postupak, a druga da se rješenjem o troškovima ne završava parnični postupak. Iz njih je lako izvesti zaključak da rješenje o troškovima nije revizibilno. Obje su teze, međutim, manjkavo argumentirane. Štoviše, u vezi s prvom tezom argumentacija je posve izostala. Vrhovni je sud riječ *parnični* sam umetnuo u dio teksta odredbe čl. 400., st. 1. ZPP-a ne ponudivši za tu interpolaciju nikakva pojašnjenja.³⁸

23. Ni inače ne odveć teško branjivu tezu da se rješenjem o troškovima ne završava parnični postupak Vrhovni sud nije primjereno argumentirao. U svom se obrazloženju zadovoljio time što je utvrdio da na rješenje o troškovima nisu primjenjiva pravila parničnog prava o litispendenciji³⁹, kumulaciji tužbenih zahtjeva i preinaci tužbe⁴⁰ pa da se stoga njime ne završava parnični postupak.⁴¹ Ispustio je pritom iz vida da se parnični postupak pokreće već tužbom (čl. 185. ZPP-a) te da je moguće da on završi i prije negoli litispendencija uopće bude zasnovana, npr. odbačajem tužbe zbog ap-

³⁷ Zanimljivo da je iz istog razloga i Vrhovni sud Hrvatske do 80-ih godina prošloga stoljeća rješenje o troškovima postupka smatrao nerevizibilnim. Svoje je stajalište kasnije izmijenio uskladivši ga sa stajalištem Saveznog suda koji je u svom rješenju (Gzz 11/81 od 2. srpnja 1981.) zaključio da se drugostupanjskim rješenjem o troškovima postupka, kad se njime meritorno rješava o obvezi naknade tih troškova, postupak u pogledu tog novčanog potraživanja pravomoćno okončava pa je protiv tog rješenja dopuštena i revizija ako je udovoljeno ostalim kriterijima njezine dopustivosti. Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 342. V. i odluke Vrhovnog suda RH Rev 1133/95-2 od 24. svibnja 1995. i Rev 983/07 od 25. rujna 2007.

³⁸ „(...) na koji god način pravno interpretirali navedenu odredbu, iz nje se ne može zaključiti da je zakonodavac mislio samo na drugostupanjska rješenja u kojima se odlučuje o glavnoj stvari (...)“ Tako Jelušić, D., (Po)nešto o nedopuštenosti revizije protiv pravomoćnog rješenja o naknadi troškova parničnog postupka, *Hrvatska pravna revija*, srpanj-kolovoz 2016., str. 75.

³⁹ „Litispendencija se odnosi na tužbeni zahtjev, a ne i na zahtjev za naknadu parničnih troškova.“

⁴⁰ Preinakom zahtjeva za naknadu parničnog troška ne mijenja se identitet spora.

⁴¹ „Sama okolnost što se rješenje o troškovima postupka donosi u presudi ili rješenju kojim se pravomoćno dovršava postupak pred sudom ne daje tom rješenju svojstvo rješenja kojim se pravomoćno završava parnični postupak.“

olutne nenadležnosti hrvatskog suda u stadiju prethodnog ispitivanja tužbe (čl. 282., st. 1. ZPP-a).

24. Ostalo je stoga nejasno zašto se Vrhovni sud u rasvjetljavanju pravne prirode rješenja o troškovima odlučio upravo za taj ne posve prikladan instrumentarij. Očito je smatrao da je revizija dopuštena samo protiv drugostupanjskih rješenja koja dovode do prestanka litispencije u određenoj pravnoj stvari.⁴² Revizibilno je, međutim, i drugostupanjsko rješenje kojim se potvrđuje prvostupanjsko rješenje o odbačaju tužbe zbog apsolutne nenadležnosti hrvatskog suda u stadiju prethodnog ispitivanja tužbe usprkos tomu što parnica u tom *parničnom* postupku nije ni počela teći.⁴³

25. Iako je Vrhovni sud smatrao da upravo odredbe ZPP-a o litispenciji otkrivaju pravu prirodu rješenja o troškovima parničnog postupka, u obrazloženju pravnog shvaćanja o pravnoj je prirodi toga rješenja rečeno vrlo malo. Osim pozivanja na zakonske odredbe o tome da parnične troškove čine izdatci učinjeni u tijeku ili u povodu postupka (čl. 151., st. 1. ZPP-a) te da o njima sud odlučuje na određen zahtjev stranke, bez raspravljanja, u presudi ili rješenju kojim se postupak pred tim sudom završava (čl. 164., st. 1. i 4. ZPP-a), Vrhovni se sud tek pozvao na to da se o pravnoj prirodi rješenja o troškovima postupka izjasnio Ustavni sud.

26. I Ustavni je sud, međutim, još ranije analizi pravne prirode rješenja o troškovima pristupio strogo formalistički. U brojnim je ustavnosudskim postupcima zaključio da ta rješenja ne predstavljaju pojedinačni akt⁴⁴ protiv kojeg bi Ustavni sud bio nadležan pružiti ustavnosudsku zaštitu.⁴⁵ U novije vrijeme, međutim, posebice nakon prigovora u vezi s tim iz odluke Europskog suda za ljudska prava u predmetu *Pavlović*⁴⁶, *taj je sud ipak promijenio pristup te je u nekim slučajevima i meritorno ispitao ustavnu tužbu podnesenu protiv rješenja o troškovima postupka.*⁴⁷ *To je posve opravdano jer i odlukom o troškovima postupka mogu biti povrijeđena ljudska prava i temeljne slobode zajamčeni Ustavom i Europskom konvencijom.*⁴⁸

⁴² Triva i Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 736.

⁴³ Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 336.

⁴⁴ Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. 99/99, 29/02, 49/02; čl. 62., st. 1.

⁴⁵ Npr. odluke Ustavnog suda RH U-III-4937/2013 od 11. studenoga 2013.; U-III-7417/2014 od 8. prosinca 2014.; U-III-1030/2016 od 21. travnja 2016.

⁴⁶ Presuda u predmetu *Pavlović i dr. protiv Hrvatske* od 2. travnja 2015., zahtjev br. 13274/11.

⁴⁷ Npr. odluka Ustavnog suda RH U-III-617/2011 od 2. srpnja 2015.

⁴⁸ Potvrđuje to i presuda u predmetu *Klauz protiv Hrvatske* od 18. srpnja 2013., zahtjev br. 28963/10, u kojoj je strasburški sud utvrdio da je zbog dosuđenih pretjeranih troškova postupka ne samo umanjena sama bit podnositeljeva prava na pristup sudu iz čl. 6., st. 1. Europske konvencije nego i pravo na mirno uživanje vlasništva iz čl. 1. Protokola br. 1 uz tu konvenciju.

27. U pravnom shvaćanju Vrhovnog suda kao da se previdjelo da se rješenjem o troškovima postupka meritorno rješava o obvezi naknade tih troškova i da se drugostupanjskim rješenjem o troškovima postupak u pogledu te novčane tražbine pravomoćno okončava.⁴⁹ Zahtjev za naknadu troškova, premda akcesorne prirode, može imati samostalnu procesnu sudbinu. O njemu se može odlučivati u postupku koji će biti pridružen onom o glavnoj stvari, ali i odvojeno. Isto tako, postupak donošenja rješenja o troškovima može se okončati istovremeno i formalno istom odlukom kao i postupak o glavnoj stvari, ali on može biti završen i prije i nakon okončanja postupka (čl. 164., st. 6., 7. i 8. ZPP-a).⁵⁰

28. Pravnom shvaćanju Vrhovnog suda svakako valja prigovoriti i to što je u njemu izostalo bilo kakvo spominjanje ustaljene tridesetpetogodišnje prakse hrvatskog Vrhovnog suda u skladu s kojom je rješenje o troškovima, uz određene pretpostavke, ipak bilo revizibilno.⁵¹ Nedopustivo je da Vrhovni sud odstupi od svoje ustaljene prakse, a da se na nju ni ne pozove u obrazloženju novog stajališta. Nije primjereno ni to što se Vrhovni sud u obrazloženju svog pravnog shvaćanja nije ni osvrnuo na stajalište domaće doktrine u kojoj se također zastupa stajalište o revizibilnosti rješenja o troškovima.

4. SAMOBRANA I KAPITULACIJA VRHOVNOG SUDA

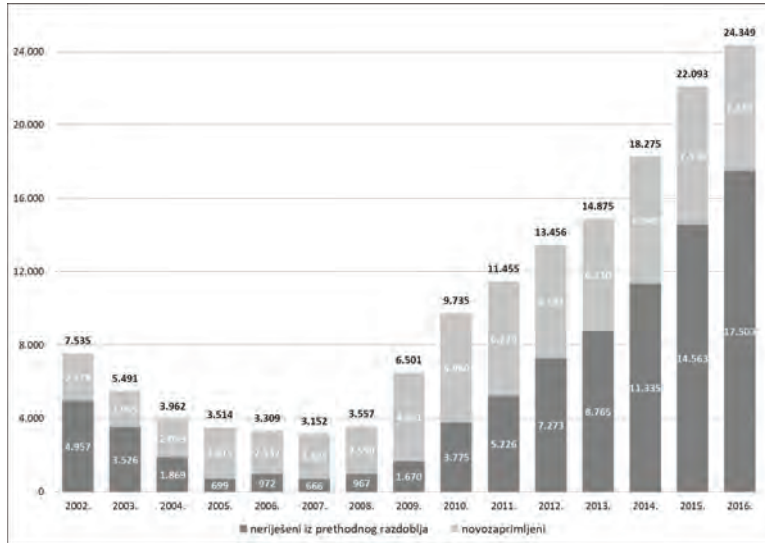
29. Budući da su u obrazloženju pravnog shvaćanja Vrhovnog suda o nerevizibilnosti rješenja o troškovima izostali plauzibilni argumenti za njegovo zauzimanje, opravdano je propitati okolnosti u kojima je doneseno.

30. Dobro je poznato da je Vrhovni sud u posljednjih desetak godina, otkad su na njega počele pristizati revizije podnesene u skladu sa zakonskim uređenjem revizije iz 2008. godine, preplavljen revizijskim predmetima. Broj tih predmeta u radu Vrhovnog suda je, od otprilike 10.000 u 2010. godini, u 2016. godini narastao do gotovo nevjerojatnih 24.000. (*Grafikon 1.*)

⁴⁹ Tako i rješenje bivšeg Saveznog suda Gzz 11/81 od 2. srpnja 1981. citirano prema Dika, *op. cit.* u bilj. 27, str. 210.

⁵⁰ *Ibid.*

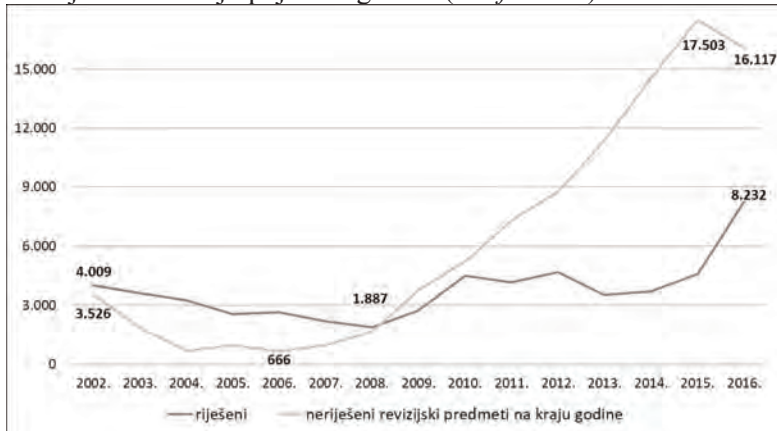
⁵¹ Valja napomenuti da i u novije vrijeme rješenju kojim je odlučeno o troškovima nastalim u postupku naplate sudske pristojbe (odluka Vrhovnog suda RH Revt-108/08 – IO 2/2008-240) također nije pridano značenje rješenja kojim se postupak pravomoćno završava iako se takvim rješenjem pravomoćno završava incidentalni postupak o naknadi jedne vrste troškova postupka. Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 342.

Grafikon 1. Revizijski predmeti u radu Vrhovnog suda RH (2002. – 2016.)⁵²

31. Usporedno s povećanjem ukupnog broja revizijskih predmeta u radu Vrhovnog suda, od 2008. godine kontinuirano, ali progresivnije, raste i broj revizijskih predmeta koji ostaju neriješeni na kraju pojedine godine (*Grafikon 2.*).

31. Usporedno s povećanjem ukupnog broja revizijskih predmeta u radu Vrhovnog suda, od 2008. godine kontinuirano, ali progresivnije, raste i broj revizijskih predmeta koji ostaju neriješeni na kraju pojedine godine (*Grafikon 2.*).

Grafikon 2. Riješeni i neriješeni revizijski predmeti pred Vrhovnim sudom RH na kraju pojedine godine (2002. – 2016.)

⁵² Podatci prikazani u *Grafikonima 1. i 2.* pribavljeni su na Vrhovnom sudu RH. Ti su podatci dijelom sadržani i u Izvješću predsjednika Vrhovnog suda o stanju sudbene vlasti za 2015. godinu dostupnom na mrežnim stranicama Vrhovnog suda (www.vsrh.hr; posjećeno 30. rujna 2017.). Izneseni podatci o broju revizijskih predmeta odnose se na redovne i izvanredne revizije. Zasebni se podatci za izvanrednu reviziju, iako bi bili vrlo korisni, statistički ne obrađuju.

Dok je još 2008. godine broj riješenih i neriješenih revizijskih predmeta bio otprilike jednak (oko 1.800), od 2009. godine broj neriješenih revizijskih predmeta strelovito je rastao sve do 2015. godine, na kraju koje je u radu Vrhovnog suda bilo preko 17.500 neriješenih revizijskih predmeta.

32. Na kraju 2016. godine broj neriješenih predmeta ponešto je smanjen, što bi se vjerojatno moglo pripisati angažmanu sudskih savjetnika na Vrhovnom sudu na radu na revizijskim predmetima.⁵³ Bržem rješavanju revizijskih predmeta, međutim, vrlo je vjerojatno doprinijelo i zauzimanje pravnog shvaćanja o nerevizibilnosti rješenja o troškovima krajem 2015. godine.⁵⁴

33. Iz perspektive preopterećenosti Vrhovnog suda revizijskim predmetima donekle je razumljiva samoobrambena težnja tog suda da reducira opseg svog rada. U skladu je s tom težnjom i zauzeto pravno shvaćanje o nerevizibilnosti rješenja o troškovima. Tim više što se isti rezultat htio postići i zasad neuspjelim pokušajem da se odredba o nerevizibilnosti rješenja o troškovima unese u tekst ZPP-a.⁵⁵

34. U prilog tomu da je nerevizibilnost odluke o troškovima povezana s redukcijom broja predmeta pred Vrhovnim sudom govore i komparativna iskustva nekih prema uređenju građanskog postupka nama bliskih država.⁵⁶ U austrijskoj se literaturi otvoreno navodi⁵⁷ da upravo radi rasterećenja Vrhovnog suda (*Oberste Gerichtshof*) protiv odluke o troškovima nije dopušten revizijski priziv (*Revisionsrekurs*), pravni lijek o kojem inače odlučuje taj sud (§ 528/2.3 austrijskog ZPO-a⁵⁸).⁵⁹ Samo protiv

⁵³ U 2016. godini u pravilu je svaki sudac Građanskog odjela Vrhovnog suda imao po jednog sudskog savjetnika. Prema podacima pribavljenima na Vrhovnom sudu sudski su savjetnici tek 2016. godine ponovno (nakon 2006. godine) počeli sudjelovati u radu sudskih vijeća pripremom spisa za sjednicu svojim mentorima.

⁵⁴ Od tada je praksa Vrhovnog suda dosljedna u odbačaju revizija protiv pravomoćnih odluka o troškovima postupka. Npr. odluke Vrhovnog suda RH Rev-x 179/13-2 od 8. prosinca 2015.; Rev-x-581/15-2 od 5. siječnja 2016.; Rev 2817/14-2 od 2. veljače 2016.; Rev-x 1228/15-2 od 10. svibnja 2016.; Revr-1762/14-2 od 6. srpnja 2016.; Rev-x-99/16-2 od 21. rujna 2016.; Revr-1682/15-2 od 26. listopada 2016.

⁵⁵ Ta je odredba bila predviđena u izmijenjenom čl. 400., st. 3. u nacrtu Prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku koji je na mrežnim stranicama e-Savjetovanja objavljen 3. svibnja 2016. O tom je nacrtu novele provedena i javna rasprava, nakon koje se radna skupina koja je dotad radila na izradi toga nacrta više nije sastajala niti je prijedlog zakona upućen u zakonodavnu proceduru. Bratković, *op. cit.* u bilj. 8, str. 79, 85.

⁵⁶ Zanimljivo da je i mađarski Građanski parnični postupak, zak. čl. I iz 1911. godine, koji je od hrvatskih zemalja bio na snazi u Baranji i Međimurju, sadržavao odredbu o nedopuštenosti revizije samo protiv odluke o troškovima. Savković, J., Revizija po novom građanskom parničnom postupku, *Glasić Advokatske komore u Novom Sadu*, 1930., str. 293.

⁵⁷ Rechberger, W. H.; Simotta, D.-A., *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*, 2010., str. 605. O zakonodavnoj povijesti odredbe o nerevizibilnosti odluke o troškovima Bydlinski, M., Zur Reichweite der Rechtsmittelschrankeim „Kostenpunkt“ u: B. König (ur.), *Historiarum ignari semper sunt pueri. Festschrift Rainer Sprung zum 65. Geburtstag*, 2001., str. 27 sq.

⁵⁸ *Gesetz vom 1. August 1895, über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten, RGBl. 113/1895, (...) BGBl. I Nr. 59/2017* (dalje u tekstu: austrijski ZPO).

⁵⁹ Kodeks u: W. H. Rechberger (ur.), *Kommentar zur ZPO*, 2014., § 528, rubni brojevi 36-37; Bydlinski, M., *Kostensatz im Zivilprozeß*, 1991., str. 479 sq.

odluke o troškovima u njemačkom pravu u pravilu nije dopuštena čak ni žalba (*Berufung*) (§ 99 njemačkog ZPO-a⁶⁰).⁶¹ Posebno je zanimljivo da se u slovenskom pravu odredbe o dopustivosti revizije protiv rješenja, koje su svojim sadržajem gotovo jednake onoj iz čl. 400., st. 1. hrvatskog ZPP-a, tumače tako da revizija protiv rješenja o troškovima nije dopuštena.⁶²

35. Iako bi se, dakle, argumenti u prilog opravdanosti nerevizibilnosti rješenja o troškovima u hrvatskom pravu možda mogli pronaći u tome što su troškovi postupka sporedno traženje u parničnom postupku, a revizija je izvanredni pravni lijek o kojem odlučuje trenutno preopterećena najviša sudska instancija u državi, svi ti argumenti blijede ako se uzme u obzir da je ustavna zadaća hrvatskoga Vrhovnog suda osiguranje jedinstvenosti u primjeni prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni (čl. 116., st. 1. Ustava⁶³). Štoviše, moglo bi se reći da je zauzeto pravno shvaćanje o nerevizibilnosti odluke o troškovima kapitulacija Vrhovnog suda u ostvarivanju jedinstvenosti u primjeni prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni.⁶⁴

36. U odlučivanju o troškovima parničnog postupka praksa je hrvatskih sudova neujednačena.⁶⁵ Da je Vrhovni sud svjestan tog problema, jasno upućuju njegove brojne odluke o troškovima postupka donesene prije negoli što je zauzeo pravno shvaćanje o nerevizibilnosti odluke o troškovima. U praksi hrvatskih sudova nametnula su se brojna pitanja u vezi s troškovima postupka. Ako se vrijednost predmeta spora tijekom postupka mijenjala, utvrđuje li se uspjeh stranke relevantan za odluku o troškovima postupka prema konačno postavljenom zahtjevu ili se u obzir moraju uzeti promjene vrijednosti predmeta spora u pojedinim stadijima postupka?⁶⁶ Kako na odluku o troš-

⁶⁰ *Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781), die zuletzt durch Artikel 11 Absatz 15 des Gesetzes vom 18. Juli 2017 (BGBl. I S. 2745) geändert worden ist* (dalje u tekstu: njemački ZPO).

⁶¹ Rosenberg, L.; Schwab, K. H.; Gottwald, P., *Zivilprozessrecht*, ¹⁷2010., str. 771, § 134/1; Jauernig, O.; Hess, B., *Zivilprozessrecht*, ³⁰2011., str. 382, § 93/16.

⁶² Ude, L. u komentaru čl. 384. slovenskoga ZPP-a u: Ude, L. *et al.*, *Pravdni postopek: zakon s komentarjem*, 2009., str. 568, citirajući ustaljenu sudsku praksu.

⁶³ Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14. Numeracija članka Ustava navedena je prema redakcijskome pročišćenom tekstu Ustava od 15. siječnja 2014. izrađenim u skladu s Izvješćem Ustavnog suda br. U-X-1435/11 od 23. ožujka 2011.

⁶⁴ U tom smislu i Jelušić, *op. cit.* u bilj. 38, str. 78, te Grgić Tolj, R.; Grgić, M., Dopuštenost revizije protiv odluke (rješenja) o troškovima parničnog postupka: kroz stajališta Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Ustavnog suda Republike Hrvatske i Europskog suda za ljudska prava, *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, vol. 9, br. 17, 2016., str. 267.

⁶⁵ O problemima u vezi s troškovima u praksi hrvatskih sudova v. *amplius* Sessa, Đ., Troškovi parničnog postupka, *Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse: građansko, trgovačko, radno i procesno pravo u praksi*, vol. 22, 2015., str. 297-347; Katić, D., Zašto (opet) nove izmjene Zakona o parničnom postupku, u: Rijavec, V. *et al.* (ur.) *Zbornik radova s II. međunarodnog savjetovanja Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, 2016., str. 165; Grgić Tolj i Grgić, *ibid.*, str. 253-75.

⁶⁶ Npr. odluke Vrhovnog suda RH Revt 35/04-2 od 14. lipnja 2005.; Revr 1783/10 od 14. prosinca 2010.; Rev

kovima postupka utječe djelomičan uspjeh stranke u sporu, posebice u odštetnim parnicama u kojima je utvrđena tuženikova odgovornost za štetu, ali ne u visini koju je zahtijevao tužitelj?⁶⁷ Ima li u parničnom postupku mjesta prebijanju iznosa troškova dosuđenih svakoj od stranaka?⁶⁸

37. Usprkos tomu što je Vrhovni sud na ta i brojna druga pitanja u vezi s troškovima postupka u povodu podnesenih revizija iznio svoja uglavnom usklađena stajališta, praksa je drugostupanjskih sudova ipak ostala neujednačena. Zašto? Možda zato što drugostupanjski sudovi ne mare za mišljenje Vrhovnog suda u dostatnoj mjeri ili zato što im je u masi odluka Vrhovnog suda⁶⁹ gotovo nemoguće brzo i jednostavno pronaći onu koja im je u tom trenutku potrebna? Ili možda zato što u odlukama Vrhovnog suda nerijetko izostaju uvjerljiviji argumenti? Ili pak zato što iz raznih razloga Vrhovni sud u hrvatskom društvu nema autoritet koji mu po hijerarhiji u pravnom poretku pripada? Što god od toga bilo točno, zauzeto pravno shvaćanje o nerevizibilnosti rješenja o troškovima nijedan od tih problema neće riješiti nego će ih produbiti.

38. Ako dva zidna sata u istoj sobi pokazuju različito vrijeme, čak i da jedan od njih pokazuje točno vrijeme, čovjek je sklon oba smatrati nepouzdanima dok god ga netko u koga ima povjerenja ne uputi koji od satova radi ispravno.⁷⁰ Ako se o istovrsnim pravnim pitanjima ustaljeno zauzimaju različita stajališta⁷¹, a najviša sudska instancija odluči da se njima više neće baviti, može li se zamjeriti građanima kojima je povjerenje u pravosuđe poljuljano, a autoritet suda dvojen?

1770/12-3 od 3. rujna 2014.; Rev 1373/12-2 od 16. prosinca 2014.; Rev 1334/11-2 od 18. prosinca 2014.

⁶⁷ Npr. odluke Vrhovnog suda RH Rev-x 108/10 od 10. ožujka 2010. i Rev 2575/11-2 od 10. srpnja 2012.

⁶⁸ Npr. odluke Vrhovnog suda RH Rev 367/10-2 od 27. siječnja 2011. i Rev 2834/14-2 od 26. studenog 2014.

⁶⁹ Na mrežnim stranicama Vrhovnog suda *Sudska praksa* do kraja 2015. godine bilo je objavljeno ukupno 166.985 odluka tog suda. Samo za usporedbu, do kraja 2014. godine bilo je objavljeno 149.688 odluka Vrhovnog suda. Ti su podatci preuzeti iz Izvješća predsjednika Vrhovnog suda o stanju sudbene vlasti za 2015. godinu iz travnja 2016. godine (www.vsrh.hr) i ne odnose se samo na odluke iz građanske grane sudovanja nego obuhvaćaju sve odluke Vrhovnog suda. Neovisno o tome, podatci su ilustrativni jer upućuju da u jednoj godini bude objavljeno preko 17.000 odluka Vrhovnog suda.

⁷⁰ Slično i Herbert, A. P., *Wigs at Work*, 1966., str. 94, citirano prema Drewry, G.; Blom-Cooper, L.; Blake, Ch., *The Court of Appeal*, 2007., str. 143.

⁷¹ Dugotrajna neusklađenost sudske prakse, pa i one u pogledu troškova, može u nekim slučajevima predstavljati povredu ljudskog prava na pravično suđenje iz čl. 6. Europske konvencije. O praksi slovenskog Ustavnog suda i Europskog suda za ljudska prava u vezi s tim opširno Galič, A., *The Inconsistency of Case Law and the Right to a Fair Trial*, u: A. Uzelac; C. H. van Rhee (ur.), *Revisiting Procedural Human Rights. Fundamentals of Civil Procedure and the Changing Face of Civil Justice*, 2017., str. 17-51.

5. PRAVNO SHVAĆANJE KAO IZRAZ AUTORITARNOG SUDSKOG DISKURSA

39. Manjkavost odluke Vrhovnog suda o nerevizibilnosti rješenja o troškovima nije samo u njezinu sadržaju i izostanku valjane argumentacije nego i u tome što je doneseno u obliku pravnog shvaćanja. Pravna su shvaćanja, naime, prežitak socijalističke pravne tradicije⁷² i izraz autoritarnog sudskog diskursa.⁷³ Zauzimanjem pravnih shvaćanja sprečavaju se svježije inicijative sudaca nižih sudova za preispitivanje zauzetih stajališta⁷⁴ i koči prirodan razvoj sudske prakse.

40. Pod utjecajem sovjetskog prava u pravne poretke mnogih tada socijalističkih država srednje i istočne Europe 50-ih je godina prošloga stoljeća uveden institut pravnih shvaćanja.⁷⁵ U mnogima od njih (primjerice, u Bugarskoj, Češkoj, Mađarskoj, Sloveniji i Hrvatskoj⁷⁶) pravna su se shvaćanja u nekom obliku održala sve do danas kao jedno od sredstava za ujednačavanje sudske prakse.⁷⁷ Pravno shvaćanje o nerevizibilnosti rješenja o troškovima u socijalističku se pravnu tradiciju uklapa ne samo svojim oblikom nego i sadržajem. Tekstualnom, i to ne suviše uvjerljivom, interpretacijom zakonske odredbe o dopustivosti revizije Vrhovni je sud zapravo iznašao mehanizam za brzo rješavanje spisa iz formalnog razloga, što je također jedna od karakteristika socijalističke pravne tradicije.⁷⁸

41. Pravna shvaćanja služe ujednačavanju prava.⁷⁹ Ali što je u vezi s njima problematično? Pravna su shvaćanja izraz autoritarnog sudskog diskursa koji počiva na ideji da je pravo moguće definirati na objektivan način, da je njegovo značenje moguće spoznati pretežno uvidom u pravni tekst, za što je potreban specijalistički uvid kojim

⁷² Mańko, R., Survival of the Socialist Legal Tradition? A Polish Perspective, *Comparative Law Review*, vol. 4, br. 2, 2013., str. 19. Dostupno na <https://ssrn.com/abstract=2332219> (posjećeno 30. rujna 2017.).

⁷³ Rodin, S., Diskurs i autoritarnost u europskoj i postkomunističkoj pravnoj kulturi, *Politička misao*, vol. XLII, br. 3, 2005., str. 46 sq.

⁷⁴ Triva i Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 120.

⁷⁵ Kühn, Z., The Authoritarian Legal Culture at Work: The Passivity of Parties and the Interpretational Statements of Supreme Courts, *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, vol. 2, br. 2, 2006., str. 23; Mańko, *op. cit.* u bilj. 72, str. 19.

⁷⁶ Zakon o sudovima, *Narodne novine*, br. 28/13, 33/15, 82/15, 82/16 (dalje u tekstu: ZS); čl. 40.

⁷⁷ Bobek, M., Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe, *The American Journal of Comparative Law*, vol. 57, br. 1, 2009., str. 45; Zobec, J., Od individualnoga do javnoga (precedenčnoga) namena Vrhovnoga sodišća: ustavnopravni vidik, *Podjetje in delo*, br. 6-7, 2015., str. 927; Zobec, J.; Letnar Černič, J., The Remains of the Authoritarian Mentality within the Slovene Judiciary, u: M. Bobek (ur.), *Central European Judges Under the European Influence. The Transformative Power of the EU Revisited*, 2015., str. 141 sq.; Galič, *op. cit.* u bilj. 71, str. 24.

⁷⁸ Uzelac, A., Survival of the Third Legal Tradition, *Supreme Court Law Review*, vol. 49, 2010., str. 383.

⁷⁹ Tu je njihovu funkciju istaknuo u nekoliko navrata i Europski sud za ljudska prava. Npr. presuda u predmetu *Živić protiv Srbije* od 13. rujna 2011., zahtjev br. 37204/08. Strasburški je sud pritom propustio uočiti neke problematične karakteristike pravnih shvaćanja o kojima je riječ u nastavku. Galič, *op. cit.* u bilj. 71, str. 24.

je moguće odrediti jedino valjano značenje pravnih normi.⁸⁰ U tom diskursu odluka nije ispravna jer je valjano obrazložena nego zato što ju je donio sud.⁸¹ Ako se u tom diskursu zapitamo zašto rješenje o troškovima (više) nije revizibilno, posve će legitiman odgovor biti – zato jer tako piše u zakonu. A tko kaže da baš to piše u zakonu? Vrhovni sud.⁸² I tu razgovor u autoritarnom sudskom diskursu završava.

42. Za razliku od autoritarnog, autoritativan sudski diskurs počiva na pluralizmu mišljenja⁸³ i uvjerljivosti obrazloženja sudskih odluka. U njemu uvjerljivost obrazloženja sudskih odluka proizlazi iz savjesno i brižljivo vrednovanih argumenata i protuargumenata koje su stranke iznijele tijekom kontradiktornog postupka.⁸⁴ U autoritativnom sudskom diskursu pravna su shvaćanja neprihvatljiva, i to ne samo zato što im ne prethodi kontradiktoran postupak, nego i zato što nisu usklađena s načelima trodiobe vlasti i neovisnosti sudaca.

43. Pravna su shvaćanja apstraktna sudska stajališta odvojena od odlučivanja u konkretnim slučajevima.⁸⁵ U postupku zauzimanja pravnog shvaćanja stranke u čijim će se sporovima ono primjenjivati ni na koji način ne sudjeluju.⁸⁶ Onemogućeno im je iznošenje bilo kakvih argumenata i protuargumenata o čijoj bi uvjerljivosti prosuđivao neovisan i nepristran sud. Protiv pravnog shvaćanja stranke u postupku pred instancijskim sudom ne mogu uložiti nikakvo pravno sredstvo.⁸⁷

44. U sporu o pravima i obvezama stranaka, dakle, odlučuje sud koji je (dijelom) ovisan o odluci koju je donijelo drugo tijelo odlučujući *in abstracto*, bez razmatranja činjenica konkretnog spora.⁸⁸ Iznošenje je činjeničnog supstrata spora u sudskim od-

⁸⁰ Rodin, S., Vjerodostojno - jedinstveno tumačenje zakona odjela Vrhovnog suda RH - sedam smrtnih grijeha članka 57. prijedloga Zakona o sudovima, *Pravo u gospodarstvu*, vol. 44, br. 3, 2005., str. 84.

⁸¹ Bobek, M., The Fortress of Judicial Independence and the Mental Transitions of the Central European Judiciaries, *European Public Law*, vol. 14, br. 1, 2008., str. 110. Slično i Zobec i Letnar Černič, *op. cit.* u bilj. 77, str. 141.

⁸² Slično i Rodin, S., Functions of Judicial Opinion: A View from a Post-Communist European State, u: N. Huls; M. Adams; J. Bomhoff (ur.), *The Legitimacy of Highest Courts' Rulings. Judicial Deliberations and Beyond*, 2011., str. 386.

⁸³ Kühn, *op. cit.* u bilj. 75, str. 20.

⁸⁴ Galič, *op. cit.* u bilj. 71, str. 24.

⁸⁵ Istina, povod zauzimanju pravnih shvaćanja najčešće jest neki konkretan slučaj, ali je na sjednici sudskog odjela pravno shvaćanje sročeno apstraktno, bez navođenja činjeničnog supstrata koji mu stoji u podlozi. Ude, L.; Galič, A., Reforma pravnih sredstev v pravdnem postopku, *Podjetje in delo*, vol. 28, br. 6-7, 2002., str. 1584; Kühn, *op. cit.* u bilj. 75, str. 24; Uzelac, A.; Galič, A., Changing Faces of Post-Socialist Supreme Courts: Croatia and Slovenia Compared, u: C. H. van Rhee; Y. Fu (ur.), *Supreme Courts in Transition in China and the West. Adjudication at the Service of Public Goals*, 2017., str. 212.; Galič, *op. cit.* u bilj. 71, str. 24.

⁸⁶ Rodin, *op. cit.* u bilj. 80, str. 84.

⁸⁷ *Ibid.*, str. 83.

⁸⁸ *Ibid.* Važno je uočiti razliku između apstraktnih pravnih shvaćanja kakva je ovlašten zauzeti, primjerice, hrvatski ili slovenski Vrhovni sud, s jedne strane, i prethodnih odluka kakve, primjerice, donose Sud EU-a u Luksemburgu ili pak nizozemski i francuski Vrhovni sud, s druge strane. Prethodne se odluke, za razliku od pravnih shvaćanja, donose na temelju činjenica iz konkretnog predmeta u kojem se pojavi pravno pitanje na

lukama važno jer je upravo on odlučan u procjeni može li se sudska odluka donesena na temelju njega (kao argument) primijeniti i u nekom drugom slučaju.⁸⁹

45. Zauzimanje pravnih shvaćanja na sjednicama odjela iskače i iz ustavne funkcije sudbene vlasti.⁹⁰ Donoseći pravna shvaćanja, sudovi obavljaju parazakonodavnu funkciju⁹¹ koja im ne pripada. Time dobivaju ovlasti koje su u suprotnosti s ravnotežom uspostavljenom trodiobom vlasti. Da je zauzimanje pravnih shvaćanja blisko zakonodavnoj funkciji, zorno pokazuje i pokušaj da se usporedno uz zauzeto pravno shvaćanje o nerevizibilnosti rješenja o troškovima odredba gotovo jednakog sadržaja unese u zakonski tekst.

46. Iako to možda za pravno shvaćanje o nerevizibilnosti odluke o troškovima nije toliko uočljivo, „veliku opasnost (...) predstavlja mogućnost interesnih pritisaka na odjele Vrhovnog suda kako bi svoja pravna shvaćanja priklonili nekoj od više mogućih interpretativnih mogućnosti koju bi Vrhovni sud učinio univerzalno važećom.“⁹² *Das Sagen-haben bedeutet Macht haben.*⁹³ Uzme li se u obzir i to da Ustavni sud nije ovlašten *in abstracto* preispitivati ustavnost i zakonitost pravnih shvaćanja Vrhovnog suda, razvidno je da se zauzimanjem pravnih shvaćanja stvaraju uvjeti za autonomno nekontrolabilno kreiranje sudskog prava.⁹⁴

47. Pravna shvaćanja prihvaćena na sjednici svih sudaca sudskog odjela Vrhovnog suda obvezna su za sva vijeća i suce pojedince tog odjela (čl. 40., st. 2. ZS-a). Znači li to da su suci čiji je stav na sjednici odjela ostao u manjini, a kojima je predmet dan u rješavanje⁹⁵ dužni suditi protivno savjesti i vlastitom shvaćanju propisa?⁹⁶ Znači li to i da je pravno shvaćanje obvezujuće i za suce Vrhovnog suda koji u njegovu zauzimanju nisu sudjelovali⁹⁷, a s njime se na slažu? Iako nisu predviđene jasne posljedice

koje se prethodna odluka odnosi. Galič, *op. cit.* u bilj. 71, str. 24.

⁸⁹ Rodin, *op. cit.* u bilj. 80, str. 84.

⁹⁰ Uzelac, A., *Zakon o sudovima: redakcijski pročišćeni tekst zakona, stvarno kazalo, prilozi*, 2004., str. XIV.

⁹¹ Jelinić, Z., *Sudska praksa u građanskim predmetima u sustavu primjene i tumačenja prava*, u: Rijavec, V. et al. (ur.), *Zbornik radova s I. međunarodnog savjetovanja Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, 2015., str. 190; Bobek, *op. cit.* u bilj. 77, str. 45.

⁹² Rodin, *op. cit.* u bilj. 80, str. 85. Na tom tragu i Kühn, *op. cit.* u bilj. 75, str. 25.

⁹³ *Imati posljednju riječ znači imati moć.* Kirchof, P., *Recht wirkt durch Sprache*, u: H.-P. Mansel et al. (ur.), *Festschrift für Erik Jayme*, Band II, 2004., str. 1167.

⁹⁴ Triva i Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 124.

⁹⁵ Zamisliva je, primjerice, situacija da nijedan od trojice sudaca u vijeću koje odlučuje o reviziji protiv rješenja o troškovima nije suglasan s pravnim shvaćanjem sjednice odjela Vrhovnog suda.

⁹⁶ Uzelac, *op. cit.* u bilj. 90, str. XIV. Usp. Kodeks sudačke etike, *Narodne novine*, br. 131/06; t. 4.

⁹⁷ Moguće je da suci koji se s pravnim shvaćanjem ne slažu budu imenovani sucima Vrhovnog suda nakon što je pravno shvaćanje već zauzeto, a još uvijek ne postoji većina koja bi ga htjela izmijeniti. Ti suci nisu imali mogućnost da se pod ravnopravnim uvjetima zalažu za prihvaćanje svojih shvaćanja na sjednici odjela. Tu situaciju, čini se, predviđaju Triva i Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 123.

eventualnog nepoštovanja odredaba o obvezatnosti pravnih shvaćanja, potvrđan odgovor na ta pitanja navodi na zaključak da se zauzimanjem pravnog shvaćanja ozbiljno dovodi u pitanje supstancijalna neovisnost sudaca u odlučivanju.⁹⁸

48. Ne može se pritom nekritički prihvatiti stav da se vezanost vijeća sudskog odjela Vrhovnog suda za pravna shvaćanja prihvaćena na sjednici toga odjela može opravdati Ustavom utvrđenom misijom najvišega suda u državi.⁹⁹ Istina, efikasno je djelovanje kolegijalnih tijela nezamislivo ako oni članovi tog tijela koji su ostali u manjini ne prihvate zaključke većine kao svoje.¹⁰⁰ Međutim, i praksa bi se najvišega suda trebala ujednačavati suđenjem u konkretnim predmetima, a ne zauzimanjem apstraktnih pravnih shvaćanja. U tom pogledu korisna bi mogla biti iskustva iz njemačkog i austrijskog prava u kojima je predviđeno da u predmetima u kojima se odlučuje o pravnim pitanjima glede kojih postoji neujednačena praksa najvišeg suda odlučuju suci u proširenom (velikom) vijeću Vrhovnog suda.¹⁰¹

49. Kako pak ujednačiti praksu drugostupanjskih sudova? Tomu namijenjen institut već postoji i u našem pravu – revizija po dopuštenju Vrhovnog suda, odnosno izvanredna revizija.¹⁰² Međutim, da bi preko izvanredne revizije doista ostvarivao jedinstvo u primjeni prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni, Vrhovni sud tek mora steći veći autoritet u pravosuđu i društvu u cjelini. To može samo uvjerljivošću argumenata iz odluka koje donosi te ugledom onih koji u njihovu formuliranju sudjeluju.¹⁰³ Zauzimanjem pravnog shvaćanja poput ovog o nerevizibilnosti rješenja o troškovima baš i ne.

6. ZAKLJUČAK

50. Pravno shvaćanje Vrhovnog suda o nerevizibilnosti rješenja o troškovima od 16. studenoga 2015. neuvjerljivo je i iz više razloga pogrešno. Tekstualna analiza čl. 400., st. 1. ZPP-a ne opravdava zaključak o nerevizibilnosti rješenja o troškovima kao meritornog rješenja kojim se pravomoćno završava postupak o obvezi njihove naknade. U pravnom shvaćanju iznesena argumentacija u prilog nerevizibilnosti tog rješenja štura je (a dijelom je i izostala) te neuvjerljiva. Pravno je shvaćanje očito zauzeto s ciljem redukcije broja revizijskih predmeta pred Vrhovnim sudom.

⁹⁸ Uzelac, *op. cit.* u bilj. 90, str. XIV.

⁹⁹ Tako, međutim, Triva i Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 123.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ Betetto, N., Kako preprečiti, da Vrhovno sodišče postane vir neenotne sodne prakse, *Podjetje in delo*, vol. XLI, br. 6-7, 2015., str. 981; Feldner, B., *Verstärkte Senate beim Obersten Gerichtshof*, 2001.

¹⁰² Bratković, M., Revizija po dopuštenju: hrvatske dvojbe i slovenska iskustva, u: Rijavec, V. *et al.* (ur.), *Zbornik radova s II. međunarodnog savjetovanja Aktualnosti građanskog procesnog prava - nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, 2016., str. 319-351.

¹⁰³ Triva i Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 124.

51. Pravno je shvaćanje o nerevizibilnosti odluke o troškovima, međutim, kapitulacija Vrhovnog suda u ostvarivanju jedinstvenosti u primjeni prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni. Iz perspektive ustavne zadaće Vrhovnog suda neprihvatljivo je da Vrhovni sud ne odlučuje o pravnim pitanjima u vezi s troškovima postupka kad o njima postoji neujednačena praksa hrvatskih sudova. Ako se o istovrsnim pravnim pitanjima ustaljeno zauzimaju različita stajališta, a najviša sudska instancija odluči da se njima više neće baviti, može li se zamjeriti građanima kojima je povjerenje u pravosuđe poljuljano, a autoritet suda dvojen?

52. Pravna shvaćanja kao sredstvo ujednačavanja sudske prakse prežitak su socijalističke pravne tradicije i izraz autoritarnog sudskog diskursa. S pravom im se osporava usklađenost s načelima kontradiktornosti postupka, trodiobe vlasti i neovisnosti sudaca. Hrvatski Vrhovni sud tek treba kročiti put uspostavi autoritativnog sudskog diskursa utemeljenog na pluralizmu mišljenja i uvjerljivosti iznesenih argumenata. Zauzeto pravno shvaćanje o nerevizibilnosti rješenja o troškovima korak je unatrag na tom putu.

SUMMARY

DE EXPENSIS NON CURAT PRAETOR SUPREMUS

On 16 November 2015 the Supreme Court of the Republic of Croatia issued an interpretational statement concluding that an order on the costs of civil proceedings may not be subject to a second appeal. Concluding that, according to Article 400(1) of the Civil Procedure Act, only those second-instance orders which represent an individual act which concerns the substance of the case and which bring the proceedings initiated by a claim to a close may be subject to a second appeal, the Supreme Court found that a costs order does not have „the character of such an individual act which brings civil proceedings to an end once it has legal effect“. However, it remains difficult not to find flaws in the line of reasoning of the statement. It seems reasonable to assume that the actual motive behind this interpretational statement is the Supreme Court's desire to reduce the number of second appeals appearing before it, which is not appropriate considering its constitutional role. Interpretational statements, being a relic of the socialist legal tradition and an expression of authoritarian judicial discourse, have been deemed contrary to the principles of separation of powers, independence of the judiciary and contradictory proceedings.

Key words: *second appeal against an order, interpretational statement, costs of proceedings.*

LITERATURA

1. Betetto, N., Kako preprečiti, da Vrhovno sodišče postane vir neenotne sodne prakse, *Podjetje in delo*, vol. XLI, br. 6-7, 2015., str. 970-87.
2. Bobek, M., Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe, *The American Journal of Comparative Law*, vol. 57, br. 1, 2009., str. 33-66.
3. Bobek, M., The Fortress of Judicial Independence and the Mental Transitions of the Central European Judiciaries, *European Public Law*, vol. 14, br. 1, 2008., str. 99-123.
4. Bratković, M., Revizija po dopuštenju: hrvatske dvojbe i slovenska iskustva, u: Rijavec, V. et al. (ur.), *Zbornik radova s II. međunarodnog savjetovanja Aktualnosti građanskog procesnog prava - nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, 2016., str. 319-351.
5. Bratković, M., Reforma revizije u parničnom postupku, *Hrvatska pravna revija*, veljača 2017., str. 79-94.
6. Bydlinski, M., *Kostensatz im Zivilprozeß*, 1991.
7. Bydlinski, M., Zur Reichweite der Rechtsmittelschrankeim „Kostenpunkt“ u: B. König (ur.), *Historiarum ignari semper sunt pueri. Festschrift Rainer Sprung zum 65. Geburtstag*, 2001., str. 25-37.
8. Dika, M., *Građansko parnično pravo. Pravni lijekovi*, 2010.
9. Dika, M., Revizibilnost rješenja o troškovima postupka, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 32, br. 1-2, 1982., str. 209-211.
10. Drewry, G.; Blom-Cooper, L.; Blake, Ch., *The Court of Appeal*, 2007.
11. Feldner, B., *Verstärkte Senate beim Obersten Gerichtshof*, 2001.
12. Galič, A., The Inconsistency of Case Law and the Right to a Fair Trial, u: A. Uzelac; C. H. van Rhee (ur.), *Revisiting Procedural Human Rights. Fundamentals of Civil Procedure and the Changing Face of Civil Justice*, 2017., str. 17-51.
13. Grbin, I., Žalba i revizija u: M. Kuzmić; J. Hercigonja (ur.), *Novine u parničnom postupku*, 2003.
14. Grgić Tolj, R.; Grgić, M., Dopuštenost revizije protiv odluke (rješenja) o troškovima parničnog postupka: kroz stajališta Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Ustavnog suda Republike Hrvatske i Europskog suda za ljudska prava, *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, vol. 9, br. 17, 2016., str. 253-75.
15. Jauernig, O.; Hess, B., *Zivilprozessrecht*, 2011.
16. Jelinić, Z., Sudska praksa u građanskim predmetima u sustavu primjene i tumačenja prava, u: Rijavec, V. et al. (ur.), *Zbornik radova s I. međunarodnog savjetovanja Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, 2015., str. 173-200.
17. Jelušić, D., (Procesno)pravno shvaćanje Vrhovnog suda o (ne)dopuštenosti redovne revizije prema posebnim propisima, *Hrvatska pravna revija*, listopad 2015., str. 82-87.

18. Jelušić, D., (Po)nešto o nedopuštenosti revizije protiv pravomoćnog rješenja o naknadi troškova parničnog postupka, *Hrvatska pravna revija*, srpanj-kolovoz 2016., str. 72-78.
19. Katić, D., Zašto (opet) nove izmjene Zakona o parničnom postupku, u: Rijavec, V. *et al.* (ur.), *Zbornik radova s II. međunarodnog savjetovanja Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, 2016., str. 143-70.
20. Kirchof, P., Recht wirkt durch Sprache, u: H.-P. Mansel *et al.* (ur.), *Festschrift für Erik Jayme*, Band II, 2004., str. 1165-76.
21. Kühn, Z., The Authoritarian Legal Culture at Work: The Passivity of Parties and the Interpretational Statements of Supreme Courts, *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, vol. 2, br. 2, 2006., str. 19-26.
22. Mańko, R., Survival of the Socialist Legal Tradition? A Polish Perspective, *Comparative Law Review*, vol. 4, br. 2, 2013. Dostupno na <https://ssrn.com/abstract=2332219>.
23. Rechberger, W. H. (ur.), *Kommentar zur ZPO*, 2014.
24. Rechberger, W. H.; Simotta, D.-A., *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*, 2010.
25. Rodin, S., Diskurs i autoritarnost u europskoj i postkomunističkoj pravnoj kulturi, *Politička misao*, vol. XLII, br. 3, 2005., str. 41-64.
26. Rodin, S., Vjerodostojno - jedinstveno tumačenje zakona odjela Vrhovnog suda RH - sedam smrtnih grijeha članka 57. prijedloga Zakona o sudovima, *Pravo u gospodarstvu*, vol. 44, br. 3, 2005., str. 82-6.
27. Rodin, S., Functions of Judicial Opinion: A View from a Post-Communist European State, u: N. Huls; M. Adams; J. Bomhoff (ur.), *The Legitimacy of Highest Courts' Rulings. Judicial Deliberations and Beyond*, 2011., str. 369-86.
28. Rosenberg, L.; Schwab, K. H.; Gottwald, P., *Zivilprozessrecht*, 2010.
29. Savković, J., Revizija po novom građanskom parničnom postupku, *Glasnik Advokatske komore u Novom Sadu*, 1930., str. 294-324.
30. Sessa, Đ., Troškovi parničnog postupka, *Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse: građansko, trgovačko, radno i procesno pravo u praksi*, vol. 22, 2015., str. 297-347.
31. Triva, S.; Dika, M., *Građansko parnično procesno pravo*, 2004.
32. Ude, L. *et al.*, *Pravdni postopek: zakon s komentarjem*, 2009.
33. Ude, L.; Galič, A., Reforma pravnih sredstev v pravdnem postopku, *Podjetje in delo*, vol. 28, br. 6-7, 2002., str. 1574-85.
34. Uzelac, A., Survival of the Third Legal Tradition, *Supreme Court Law Review*, vol. 49, 2010., str. 377-396.
35. Uzelac, A., *Zakon o sudovima: redakcijski pročišćeni tekst zakona, stvarno kazalo, prilozi*, 2004.

36. Uzelac, A.; Galič, A., Changing Faces of Post-Socialist Supreme Courts: Croatia and Slovenia Compared, u: C. H. van Rhee; Y. Fu (ur.), *Supreme Courts in Transition in China and the West. Adjudication at the Service of Public Goals*, 2017., str. 207-228.
37. Zobec, J., Od individualnega do javnega (precedenčnega) namena Vrhovnega sodišča: ustavnopravni vidik, *Podjetje in delo*, br. 6-7, 2015., str. 919-937.
38. Zobec, J.; Letnar Čerňič, J., The Remains of the Authoritarian Mentality within the Slovene Judiciary, u: M. Bobek (ur.), *Central European Judges Under the European Influence. The Transformative Power of the EU Revisited*, 2015., str. 125-48.